

Проф. др Александар Ђирић,
Департман за правне и Департман за економске науке
Државног универзитета у Новом Пазару ¹

О РАСКИДУ УГОВОРА О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ У РЕЖИМУ БЕЧКЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Апстракт: Одговорност за неиспуњење или неуредно испуњење уговором преузетих обавеза представља централни проблем сваког уговорног односа, не искључујући ни уговор о међународној продаји робе. Предмет излагања и централно питање у овом раду се исцрпљују разматрањима о појединим питањима од кључног значаја за раскид за случај повреде обавеза из уговора о међународној продаји робе у правном режиму Конвенције Организације Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (Бечка конвенција, 1980.). Посебна пажња је посвећена анализама о значају битне повреде, једностраној вансудској изјави о раскиду и њеној накнадној судској контроли, као и о процедури и дејству раскида уговора.

Кључне речи: Конвенција ОУН о уговорима о међународној продаји робе (Бечка конвенција 1980.); Уговор о међународној продаји робе; Битна повреда уговора; Изјава о вансудском раскиду уговора; Право продавца на раскид уговора; Право купца на раскид уговора; Процедура раскида уговора; Дејство раскида уговора.

1. Уводне напомене

1) Право уговорних страна на раскид уговора о међународној продаји робе, је један од начина престанка уговора. Оно омогућава примену крајња мере (*ultima ratio*), којом се продавац и купац могу користити за случај повреде уговора о продаји робе у међународном пословном промету. Раскид је један од начина престанка уговора пре истека времена на који је закључен. Бечка конвенција (БК) не предвиђа аутоматски раскид пуноважно закљученог уговора. Сагласно чл. 26 БК, изјава о раскиду уговора има правно дејство једино ако је о њој обавештена друга страна.

Дакле, једна од страна може раскинути уговор изричитом вансудском изјавом другој страни о раскиду. Страна, која има право да уговор раскине, мора на јасан, безуслован и недвосмислен начин, једностраном изјавом о раскиду, о томе обавестити другу страну, у разумном року.²

2) Постојање битне повреде је кључни раскидни разлог коме Конвенција придаје раскидно дејство на коме се заснива право уговорних страна на раскид уговора. Њено одређење произлази из члана 25. БК: „Повреда уговора коју чини једна страна сматраће се битном уколико се њоме проузрокује таква штета другој страни да је суштински лишава онога што је оправдано очекивала од уговора, изузев ако такву последицу није предвидела страна која чини повреду, нити је може предвидети разумно лице истих својстава у истим околностима.“

¹ Раније дугогодишњи редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, mail: acigic@prafak.ni.ac.rs

² Видети чл. 26. Конвенције. О томе: Ј. Вилус, *Коментар Конвенције Организације Уједињених Нација о уговорима о међународној продаји робе (Бечка конвенција из 1980.)*, Информатор, Загреб, 1981, стр. 135.

Битна повреда представља посебан или квалификовани облик неиспуњења или неуредног испуњења уговора и може постојати код повреде било које уговорне обавезе.³ Начелно, ако је повреда уговора битна, друга страна овлашћена је да раскине уговор.⁴

Редактори Конвенције су прихватили концепт битне повреде уговора као одлучујући критеријум за одређивање правних средстава која стоје на располагању уговорним странама - купцу или продавцу, за случај да једна од њих не испуни уредно уговором преузете обавезе.⁵

Да би повреда могла да се квалификује битном, потребно је испуњење најмање три услова, и то: а) постојање повреде било које обавезе, која је директно уговором предвиђена, или која произлази из уговора и/или Конвенције; б) повреда обавезе једне стране из уговора за последицу има суштинско лишавање друге стране онога што је она од уговора оправдано очекивала, и в) чињеница да је страна која је повреду извршила, предвидела да се таквом повредом друга страна суштински лишава онога што је оправдано очекивала од уговора, или је суштинско лишавање могло предвидети разумно лице истих својстава, које би се нашло у истим околностима као и страна која чини повреду.

Незаобилазан услов чије је испуњење потребно да би се повреда уговора сматрала **битном** је губитак интереса друге стране за извршењем уговора, услед њеног **суштинског лишавања** онога што је од уговора очекивала. За просуђивање постојања овакве последице настале услед повреде уговора, која је предуслов да би се она сматрала битном, кључне су одредбе конкретног уговора о међународној продаји.

На значај који придају појединим конкретним обавезама из уговора, стране могу указати на изричит начин, тако што ће уговорити право на раскид уговора за случај њиховог неизвршења, или неуредног испуњења.⁶ Тако, повреда обавезе продавца да робу **упакује** у складу са уговором не представља битну повреду уговора у смислу релевантних норми Конвенције, чак и ако је роба услед повреде обавезе паковања, оштећена. Повреда ове врсте ће, међутим, имати карактер битне, ако је купац уговором изричито тражио адекватно паковање због даљег транспорта или ради препродаје робе. Такође, за случај да је продавац повредио обавезу **осигурања** робе у транспорту,

³ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право*, Крагујевац, 2012, стр. 535.

⁴ J. S. Ziegel, C. Samson, Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods, July 1981, p. 23; рад је доступан на сајту <http://cisg.law.pace.edu>

⁵ Овај концепт је садржан и у члану 10. Једнообразног закона. Порекло му је у приступу англосаксонског права да приликом разрађивања система санкција у центар свих разматрања треба ставити уговор као највиши израз воље уговорних страна и проценити у којој је мери извршена повреда уговора. Видети више у: Вилус, *op. cit.*, стр. 83.

⁶ R. Koch, The Concept of Fundamental Breach of Contract under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, 1998, стр. 177 – 354, p. 215.

та повреда ће бити битна ако изостанак осигурања спречава купца да прода робу у транзиту, чак и уколико није дошло до оштећења робе током превоза.⁷

Трећи услов који повреду чини битном је да је страна **могла предвидети** да се њома друга, уговору верна страна, **суштински лишава** онога што је оправдано очекивала од уговора, или да је суштинско лишавање могло предвидети разумно лице истих својстава у истим околностима. Оцена предвидивости последица се може извести на основу самог уговора, али и из околности у којима је уговор закључен или под којима се извршава. Уговорне стране могу у уговору на изричит или прећутан начин дати посебан значај некој обавези, или начину њеног извршења. Стране, на пример, могу уговорити фиксни датум испоруке, нагласити место испоруке као битан елемент, или уговорити одређена својства која мора да има испоручена роба. Тиме оне посебан значај придају и последицама које настају непоштовањем таквих одредби. Продавац се не би могао истицати приговоре да није могао да предвиди последице које би евентуално проистекле из неизвршења или неуредног испуњења тако преузетих обавеза.⁸ Из начина формулације описаног услова произлази да је **onus probandi** непредвидљивости суштинског лишавања интереса, који друга страна очекује од уговора, као услов ослобођења или ограничења од одговорности, на страни учесника у послу, који је повредио уговор.⁹

Питање **времена предвидљивости** суштинског лишавања интереса друге стране није уређено Конвенцијом. У теорији има мишљења да би било оправдано да се време предвидљивости суштинског лишавања веже за време **закључења** уговора. Овај став се аргументује хипотетичким примером: уговор по коме обавеза продавца да робу испоручи у тачно одређено време није од суштинског значаја за купца, не може се трансформисати у уговор у коме је та обавеза кључна за испуњење обавезе продавца, на основу чињенице да је продавац, након закључења уговора, сазнао о намери купца да робу препрода у тачно одређено време. Дакле, доцња продавца са испоруком не би се могла сматрати битном повредом уговора ако у време његовог закључења продавац није знао за интерес купца о даљој препродаји робе у неко одређено време.¹⁰

У сваком случају, потпуно неиспуњење основне обавезе, на пример, неиспорука робе, или неисплата цене, би се у пракси свакако сматрало битном повредом уговора, под условом да у томе нема доприноса друге стране.

3) Битна повреда може настати и за случај тзв. антиципативне повреде уговора (е. *anticipatory breach*). Ова врста повреде подразумева постојање јасне намере једне уговорне стране, или постојање околности (на пример, стечај), које, још пре рока доспелости конкретне обавезе,

⁷ Примери наведени у: P. Schlechtriem, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*. 1998, p. 59-60.

⁸ Р. Вукадиновић (2012), *op. cit.*, стр. 539-540.

⁹ Видети више у: J. Вилус, *op. cit.*, стр. 87.

¹⁰ P. Schlechtriem, *op. cit.*, p. 60.

указују да продавац, на пример, неће испоручити робу, односно да купац неће платити цену, што даје право уговору верној страни на раскид, сагласно чл. 72. ст. 1. Конвенције. Из члана 73. ст. 2. БК произлази да се, код продаје са сукцесивним испорукама, раскид испоруке прве партије робе, може разумно процењивати као раскид и осталих уговора о сукцесивној испоруци.

Постојање вишеструких повреда уговора чини процену о постојању битне повреде уговора вероватнијом, при чему суд или арбитража о томе мора просуђивати према конкретним околностима.

4) Доцња, како у вези са испоруком, тако и у односу на исплату цене, сама по себи, не представља битну повреду уговора, осим ако уговорне стране нису закључиле фиксни уговор, или ако рок испуњења обавезе има карактер битног елемента уговора, који произлази из очигледних конкретних околности уговорног односа (на пример, испорука сезонске робе). Време извршења обавезе поприма карактер битног елемента уговора и за случај остављања додатног примереног рока за испоруку, или за плаћање цене.¹¹

5) Испорука несаобразне робе се може сматрати битном повредом уговора, за случај да купац не може употребити робу сходно њеној намени, или ако је услед њених недостатака не може препродати без посебних тешкоћа (е. without unreasonable inconvenience), упркос применени разумних напора (е. with reasonable effort). У арбитражној и судској пракси, се повреда уговора по овом основу, најчешће не квалификује битном, уколико она не наноси знатне тешкоће другој уговорној страни.

6) Поред наведених, и друге врсте повреде уговора се могу сматрати битним, за случај да оне испуњавају услове садржане у самој дефиницији овог појма - суштинско лишавање оправданог очекивања и предвидивост. Тако, на пример, за случај да неизвршење обавезе **спецификације** робе од стране купца представља битну повреду уговора, продавац може раскинути уговор и тражити надокнаду штете.

7) Норма БК о битној повреди уговора, садржана у чл. 25, може створити практичне проблеме судовима и арбитражама у просуђивању да ли купац или продавац имају право на раскид уговора о међународној продаји. Стога, и саме уговорне стране могу уговором дефинисати критеријуме постојања битне повреде, или ограничити право на раскид,¹² уколико желе да одступе од примене одредбе БК о битној повреди уговора, као раскидном разлогу са раскидним дејством.

8) Нужно је разликовати појмове **раскида уговора и престанка обавеза** уговорних страна.¹³ Раскид је могућ само до истека рока на који је уговор закључен. Уговорне стране имају право на раскид уговора све до његовог престанка на било који легитиман начин. Време важења уговора

¹¹ У вези са тим, видети: чл. 49. ст.1. (b) и чл. 64. ст. 1. (b) Конвенције.

¹² J. S. Ziegel, C. Samson, op. cit, стр. 24.

¹³ М. А. Егорова, *Правовая природа расторжения договора*, Юрист, 2013, стр. 17.

утврђују уговорне стране, осим за случај да то питање није решено на други начин, на пример, законом.

Истеком рока за испуњење обавеза уговорних страна, пре истека рока важења уговора, обавезе се нису угасиле, као ни сам уговор. У режиму БК се допушта продужење рока важности уговора, чиме се мења и рок важности уговором преузетих обавеза. Код истека рока на који је уговор закључен његово дејство у целини престаје.

Са друге стране, обавеза може престати и пре истека рока за њено испуњење. Тако, на пример, истеком рока важности уговора престаје уговорна обавеза као догађај, независно од воље његових страна.

9) Раскидом уговора у режиму БК, престају обавезе уговорних страна од момента обавештења о његовом раскиду. Дакле, раскидом уговора долази до **превременог престанка** преузетих обавеза уговорних страна.

10) Неопходно је разликовати институте раскида и отказа уговора. Код отказа, страна која га изјављује није у обавези да наведе ни један отказни разлог, али ће зато имати одговорност у вези са свим последицама које из једностране изјаве о отказу и престанку уговора могу да проистекну.

2. Раскид уговора о међународној продаји робе према нормативном режиму БК

2.1. Право купца на раскид уговора о међународној продаји робе

Продавац робе је одговоран купцу за случај да не испуни, или неуредно изврши било коју обавезу из уговора о продаји. Купац може, према условима предвиђеним Бечком конвенцијом, захтевати од продавца: а) **извршење уговора**; б) **снижење цене** и в) **раскид уговора**.¹⁴

Купац, поред тога, има право да захтева **накнаду штете**, за случај да је она услед повреде уговора од стране продавца и настала.¹⁵

Уколико су испуњени услови за коришћење неког од наведених права, купац има право њиховог избора (лат. *ius varandi*). Он не може користити права која су међусобно искључива - на пример, ако изабере смањење цене и при томе задржи испоручену робу, у обавези је да умањену цену плати, а ако жели да уговор раскине, робу мора вратити.¹⁶

Конвенција изричито **искључује** право судова и арбитража да **продуже рок** извршења обавезе продавца, за случај да купац оптира за одређено правно средство расположиво за случај повреде уговора од стране продавца.¹⁷

Када купац жели да користити право на раскид уговора, Конвенција нормира две ситуације: а) продавац није испоручио робу и б) продавац је робу испоручио.

¹⁴ Правна средства купца за случај повреде уговора од стране продавца предвиђена су чл. 45. Конвенције.

¹⁵ Видети чланове 72-77. Конвенције.

¹⁶ В. Стојиљковић, Међународно привредно право, Београд, 2003. стр. 169.

¹⁷ Чл. 45. ст. 3. Конвенције.

Купац има право на раскид када роба **није испоручена** ако: аа) неизвршење било које обавезе, коју продавац има на основу уговора, или Конвенције, представља **битну повреду** уговора, или аб) продавац није испоручио робу у **додатном року** (е. a grace period; ф. un délai de grâce; р. льготный срок), који му је купац одредио за испоруку, или је изјавио да је неће испоручити у тако одређеном року.¹⁸ У оваквој ситуацији, право на раскид не подразумева постојање битне повреде уговора, већ су последице неизвршења обавезе продавца у накнадном року еквивалентне последицама такве повреде.¹⁹

За случај да је продавац **испоручио** робу, право на раскид је ограничено. Наиме, купац **губи право** да раскине уговор када је роба испоручена, уколико то није учинио: ба) у разумном року у односу на задоцнелу испоруку, рачунајући од тренутка кад је сазнао да је испорука извршена; бб) у односу на било коју другу повреду, сем задоцнеле испоруке, у разумном року након што је сазнао, или морао сазнати за повреду; бв) по истеку сваког додатног рока који је купац одредио за испоруку, или пошто је продавац изјавио да неће извршити своје обавезе у додатном року²⁰; бг) по истеку сваког додатног рока, након истека рока испоруке, који је одредио продавац, односно пошто је купац изјавио да неће прихватити извршење у тако одређеном року.²¹

Код неиспоруке робе, купац има право да у сваком тренутку раскине уговор, под претпоставком да су испуњени предходни услови за раскид. Међутим, када је продавац испоручио робу, купац губи право на раскид уговора, ако то своје право није вршио у току разумног рока, сагласно ст. 2. члана 49. БК.

Купац **нема право на раскид** уговора и ако му је немогуће да робу врати у **суштински истом стању** у коме ју је првобитно примио.²² У пракси су сасвим могуће ситуације да стране не могу вратити оно што су по основу уговора примиле. Купац, често, објективно не може вратити примљену робу. За разлику од њега, продавац, начелно, има могућности да врати новац, са каматом, добијен на име цене. Стога БК, као претпоставку права купца да изјави раскид, предвиђа његову могућност да робу врати у **суштински истом стању** у коме ју је он и примио.²³

Дакле, купац **губи право** да изјави раскид ако му је немогуће да врати робу у суштински истом стању. Роба није у суштински истом стању уколико њене карактеристике дају основ продавцу да одбије да је прими.²⁴ То не значи да је купац дужан да врати робу идентичну оној коју је добио од продавца. Купац који је изгубио право на раскид услед тога што робу не може вратити у

¹⁸ Чл. 49. ст. 1. у вези са чланом 47. Конвенције.

¹⁹ В. Капор, Систем санкција за повреду уговора у нацрту Конвенције о међународној продаји робе, *Страни правни живот*, 1976, стр. 40. Наведено према: Ј. Вилус, *op. cit.*, стр. 135.

²⁰ Видети чл. 49. ст. 2. б под ii) у вези са чланом 47. Конвенције.

²¹ Чл. 49. ст. 2. б под iii) у вези са чланом 48. БК.

²² Чл. 82. ст. 1. Конвенције.

²³ Чл. 82. ст. 1. БК.

²⁴ Видети: Коментар БК, стр. 178.

суштински истом стању, задржава друга права која, на основу уговора или на основу норми БК, може користити због повреде уговора од стране продавца. Каталог тих права припада, на пример, право на надокнаду штете,²⁵ захтев за отклањање недостатака,²⁶ као и захтев за снижењем цене.²⁷

Немогућност да робу врати у суштински истом стању није апсолутна сметња на страни купца, која га у потпуности спречава да захтева раскид уговора. Купац, чак, ни услед такве немогућности не губи право на раскид,²⁸ **уколико**: а) немогућност враћања робе или њеног враћања у суштински истом стању у коме је примљена, није последица радње или пропуста купца. На пример, ако су мане робе проузроковале штету или њену пропад, у мери у којој купац то није могао спречити²⁹; б) роба у целини или делимично пропадне, или буде оштећена у току прегледа обављеног у складу са чланом 38. БК,³⁰ или в) роба у целини или делимично буде продата у редовном току пословања, или је купац потроши или преради у току њене наменске употребе пре него што је открио, или је морао открити недостатак саобразности.

Поред тога, купац не губи право да раскине уговор и за случај да робу не може да врати у суштински истом стању, ако је продавац учинио битну повреду уговора.³¹

Претпоставка за раскид уговора од стране купца је и обавештење о несаобразности робе, које купац упути продавцу, у складу са чланом 39. Конвенције. Обавештење се мора отпремити у разумном року после прегледа робе, односно најкасније у року од две године од дана њене стварне предаје купцу.

Посебна правила за раскид важе код уговора са **узастопним испорукама** робе. Када је реч о праву купца на раскид због повреде уговора са узастопним испорукама, он може раскинути уговор у односу на неизвршење једне од узастопних испорука од стране продавца, уколико неизвршење такве испоруке представља битну повреду тог једног уговора.³² Међитим, неизвршење обавезе продавца у односу на једну испоруку може иницирати кршење обавезе у односу на неку. Или на све испоруке које тек треба да уследе. Ако купац може основано закључити, услед повреде обавезе у вези са једном од узастопних испорука, да ће доћи до битне повреде обавезе продавца и у

²⁵ Видети чл. 45. ст. 1. б) БК.

²⁶ Чл. 46. Конвенције.

²⁷ Видети: чл. 50. Конвенције.

²⁸ Чл. 82. ст. 2. БК.

²⁹ Видети: Huber, Huber, U, Der UNCITRAL-Entwurfs eines Übereinkommens für internationale Warenkauf-verträge, *Rebels Zeitschrift*, 43/1979, s. 494.

³⁰ Члан 38. БК:

(1) Купац је дужан прегледати робу или је дати на преглед у што је могуће краћем року, зависно од околности.
 (2) Ако се уговором предвиђа превоз робе, преглед се може одложити до стицања робе у место опредељења.
 (3) Ако је купац у току превоза робе променио правац или је даље отпремио, а да при том није постојала разумна могућност да је прегледа, и ако је продавцу у тренутку закључења уговора била позната или му је морала бити позната могућност ове измене правца или даље отпреме, преглед робе може да се одложи до приспећа робе у ново место опредељења.

³¹ Члан 70. у вези са чланом 82. Бечке конвенције.

³² Видети чл. 73. ст. 1. Конвенције.

односуна будуће испоруке, он може у разумном року изјавити да раскида уговор и за будуће испоруке.³³ Купац има право да, због кршења обавезе продавца у погледу једне испоруке, раскине уговор и у односу на већ примљене испоруке, ако се због **међузависности** те испоруке не би могле користити за сврху коју су стране имале у виду приликом закључења уговора.³⁴

Могућност купца да раскине уговор и у односу на већ примљене испоруке може бити оправдана, на пример, код испоруке „**технички интегрисане робе**” (без неиспорученог дела се не може израдити постројење, апарат, машина и сл.), или услед других околности, на пример, када сировина неке од сукцесивних испорука не одговара уговореном квалитету, или уобичајеној намени, што онемогућава употребу већ примљених испорука, а тиме и сврху њеног прибављања сходно намени, ради које је и закључен уговор о испоруци.³⁵

2.2. Право продавца на раскид уговора о међународној продаји робе

Уколико купац не изврши било коју обавезу засновану на уговору или Конвенцији, продавац може захтевати испуњење обавезе купца, или раскид уговора.³⁶ Поред тога, продавац може захтевати и накнаду штете.³⁷

Ограничење права продавца да захтева конкретан вид извршења уговора је да такав захтев није контрадикторан са неким другим његовим захтевом. На пример, уколико је продавац тражио раскид уговора, он не може захтевати и његово испуњење.³⁸

У циљу **одржања** уговора (*in favorem contractus*), односно предупређења његовог раскида, Конвенција овлашћује продавца да купцу одреди **додатни рок** разумне дужине за извршење његових обавеза. Продавац се до истека разумног рока не може користити било којим средством предвиђеним за случај повреде уговора, укључујући и право на раскид уговора. Он, међутим, не губи право на надокнаду штете. Ово ограничење права продавца да раскине уговор не важи када је он примио обавештење од купца да овај неће извршити своје обавезе у року који му је накнадно одређен. Тада се поново реетаблира право продавца да користи правна средства расположива за случај повреде уговора од стране купца, укључујући и право на раскид уговора.³⁹

Из режима БК произлази да продавац може реализовати право на раскид уговора у **два случаја**:

Прво, када неизвршење било које обавезе купца, засноване на уговору или Конвенцији, представља **битну повреду** уговора у смислу члана 25. БК.⁴⁰

³³ Чл. 73. ст. 2. БК.

³⁴ Видети: чл. 73. ст. 3. Конвенције.

³⁵ Видети: Коментар БК, стр. 168.

³⁶ Чл. 61. став 1. у вези са чланом 62. и 63. Конвенције.

³⁷ Видети: члан 61. став. 2. у вези са члановима 74-77. Конвенције.

³⁸ Чл. 62. Конвенције.

³⁹ Видети: чл. 63. ст. 1. и 2. Конвенције.

⁴⁰ Чл. 64. ст. 1а) Конвенције.

Друго, продавац има право на раскид уговора и када се из уговора **не може утврдити** да ли је повреда уговорне обавезе купца битна у смислу Конвенције. У циљу отклањања недоумица у погледу карактера повреде обавеза купца (битна или небитна повреда), продавац може, како смо истакли, одредити **додатни рок** купцу ради испуњење уговора.⁴¹ Ако купац обавезу **не испуни** ни у тако одређеном додатном року, или пре његовог истека изјави да неће у том року испунити своју обавезу, продавац има право да уговор раскине.

Код постојања битне повреде уговора, сагласно члану 25. БК, купац може, при чему није безусловно обавезан, да остави продавцу додатни рок за испуњење обавезе из уговора. И без остављања додатног рока, битна повреда уговора од стране купца, даје право продавцу на раскид. У јуриспруденцији се, на пример, наводи да када је купац у доцњи са плаћањем, а продавац због инфлаторних токова на свом тржишту трпи губитке који чине да се он суштински лишава очекиване користи од уговора, постоји битна повреда. Или, на пример, повреда обавезе пријема испоруке од стране купца, би била битна, а продавац би имао право на раскид, за случај да му је магацински простор са неиспорученом робом нужан у циљу складиштења друге робе.⁴²

Значајно **ограничење** права продавца да раскине уговор са купцем је правило да продавац **губи** то право ако је купац **платио цену**. Међутим, губитак права продавца да изјави раскид, и у том случају, није стриктан и безуслован. Под одређеним условима, продавац може уговор раскинути и за случај када је купац платио цену, зависно од околности и врсте купчеве повреде уговора.

Најпре, ако се повреда обавезе купца састоји у **доцњи** са извршењем обавезе, а цена је плаћена, продавац има право да раскине уговор пре него што је сазнао за задоцнело извршење.⁴³

За случај да купац није у доцњи са извршењем, већ је повредио **било коју** другу **обавезу**, при чему је цена за робу плаћена, продавац има право да раскине уговор у разумном року након што је сазнао или морао сазнати за повреду уговора од стране купца, или након истека додатног рока који је купцу оставио за испуњење уговора у смислу чл. 63. ст. 1. БК, односно након што је купац изјавио да неће извршити своје обавезе у додатном року.⁴⁴

Да би раскинуо уговор, продавац је дужан да, сагласно чл. 26. БК, изјави купцу раскид уговора јасним, безусловним и изричитим саопштењем.

Временско ограничење права продавца да изјави раскид уговора за случај да је цена већ плаћена, правда се потребом заштите права купца. Наиме, ако је купац пропустио да своју обавезу изврши у додатном року, који му је одредио продавац, овај не може неограничено одлагати одлуку о томе да ли ће раскинути уговор. Таква могућност оставља простор продавцу да прати стање на

⁴¹ Чл. 64. ст. 1б) у вези са чланом 63. ст. 2. БК.

⁴² Примери наведени према: P. Schlechtriem, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). 1998, p. 84.

⁴³ Видети: чл. 64. ст. 2а) БК.

⁴⁴ Чл. 64. ст. 2б) Конвенције.

тржишту и да изјави раскид уговора када му то највише одговара. Због избегавања таквих и сличних ситуација, продавац се о раскиду уговора мора изјаснити у разумном року, након настанка околности које му омогућавају право на такав избор.⁴⁵

Ако је према уговору, купац дужан да одреди облик, мере или друга својства робе (**спецификација** робе), а спецификацију није извршио до уговореног датума, или до истека разумног рока, од момента када је од продавца примио захтев да то учини, продавац **може сам** спецификовати робу, у складу са купчевим потребама, које су му могле бити познате.⁴⁶

За случај да продавац сам спецификује робу, дужан је обавестити купца о појединостима из спецификације, одредити му разуман рок у коме је купац може изменити, допунити, или извршити другу спецификацију. Ако купац, пошто је примио такво обавештење продавца, остане пасиван у тако одређеном року, спецификација, коју је извршио продавац, постаје **обавезна** за купца.⁴⁷ Неиспуњење обавезе купца у вези са спецификацијом робе се у теорији уподобљава повреди купчеве обавезе да прими испоруку.⁴⁸

Значајно је нагласити да продавац, који је користио право да сам спецификује робу, не губи могућност да користи друга права која су му на располагању - захтев за испуњење, или раскид уговора. Тако, уколико неизвршење обавезе спецификације робе од стране купца представља битну повреду уговора, продавац може раскинути уговор и тражити надокнаду штете. Продавац може раскинути уговор и за случај да купац не изврши спецификацију робе ни у додатно остављеном року.

3. О вансудској процедури и дејству раскида уговора о продаји према БК

Како смо већ истаки, Бечка конвенција **не предвиђа аутоматски раскид** уговора. Дакле, продавац или купац може раскинути уговор само под условом да изјави другој уговорној страни да уговор раскида, у свему сагласно члану 26. БК.⁴⁹ Страна, и када има ваљан раскидни разлог и право да уговор раскине, мора о томе на јасан, безуслован и недвосмислен начин обавестити другу страну у разумном року. Одсуство изјаве о раскиду, значиће да је уговор на снази.⁵⁰

Вансудска процедура раскида уговора, уређена је нормама БК, које предвиђају могућност раскида на основу једнострано изјављене воље, како продавца, тако и купца. Конвенција овлашћује уговорне стране да питање његовог раскида могу решавати самостално, свака за себе, у

⁴⁵ Видети: P. Schlechtriem, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). 1998. p. 84.

⁴⁶ Чл. 65. ст. 1. Конвенције.

⁴⁷ Чл. 65. ст. 2. Конвенције.

⁴⁸ Видети: J. Вилус (1981), Коментар БК, *op.cit.*, стр. 157-158.

⁴⁹ См. Oberster Gerichtshof, Аустрија, 6 фебруар 1996 године; Арбитражни суд МТП, Француска, Одлука № 9887, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2000, p. 109.

⁵⁰ У вези са тим видети: И. С. Зыкин, *op. cit.*, стр. 6.

једностраном вансудском поретку. Дакле, да би дошло до раскида уговора, није неопходно покретати судски поступак.

Поштовање процедуре о вансудском раскиду, која је предвиђена Конвенцијом, је услов легитимног начина престанка важности уговора пре истека рока на који је закључен.

Члан 26. Конвенције предвиђа да изјава једне стране о раскиду уговора мора бити дата уз нужно обавештење другој страни. Потребно је да таква изјава буде изричита, недвосмислена, коначна и да одговара захтевима: јасноће, безусловности, благовремености, коначности, неопозивости. Дакле, изјава не може бити двосмислена, условна, нити опозива. Изјавилац не сме имати менталну резерву у погледу дејства дате изјаве о раскиду уговора.

Изјава о томе да ће уговор бити раскинут у будућности, уколико друга страна не испуни неку своју обавезу у остављеном року, на пример продавац изјави да ће раскинути уговор, ако купац не отвори акредитив, или купац изјави да ће раскинути уговор ако продавац не врати примљени аванс, не представља, акт који има раскидно дејство. Таква изјава не испуњава критеријум безусловности. Неодговарајућа изјава једне стране упућена другој уговорној страни о раскиду уговора, нема раскидно дејство због чега уговор остаје на снази.⁵¹

Ваљана изјава једне стране другој уговорној страни да уговор сматра раскинутим, има директно дејство и доводи до раскида уговора. Њено дејство, у режиму БК, наступа у моменту обавештења друге стране о раскиду уговора. У режиму раскида у арбитражном или судском поступку, дејство раскида уговора наступа, по правилу, правноснажношћу одговарајуће одлуке правосудне институције.

Дакле, за случај да једна уговорна страна сматра да је реч о битној повреди уговора, Конвенција јој признаје право да, на основу сопствене и једностране одлуке, потпуно самостално и у вансудском поступку, доноси одлуку о раскиду уговора, коју је дужна да у разумном року изјави другој уговорној страни. Концепт раскида уговора у режиму БК, поред признатог овлашћења на једнострану раскид, истовремено подразумева и преузимање ризика од одговорности за доношење такве одлуке од стране подносиоца изјаве о раскиду. За случај да се у судском или арбитражном поступку докаже да услови за раскид, супротно датој изјави, објективно нису испуњени, изјавилац ће сносити ризик у вези са свим штетним последицама које из тога могу да проистекну.

Изјава о раскиду за коју се у поступку накнадне судске или арбитражне контроле утврди да нема раскидно дејство, и сама представља својеврстан вид повреде уговора. Таква изјава је неуспешан (неподобан) покушај да до раскида, уопште, и дође. Услед тога, сматрамо да је и

⁵¹ У вези са тим, видети: И. С. Зыкин, Практика применения средств защиты прав продавца и покупателя по Венской конвенции 1980 г. // Венская конвенция о договорах международной купли-продажи товаров: практика применения в России и за рубежом / отв. Ред. А.С. Комаров. – М.: Волтерс Клувер, 2007, стр. 6.
<http://agp.ru/upload/iblock/8ba/8baa716c4fbe5e0c79e714cb664e4686.pdf>

употреба израза „неоснован (незаконит) раскид“ погрешна. У питању је једнострана изјава дата у вансудском поступку, која подлеже накнадној судској контроли, на основу захтева друге стране. Ако суд, или арбитража, констатује да изјава није имала раскидно дејство, до раскида уговора, у било ком виду, није ни дошло. Веровање стране, која је изјавила једнострани раскид да је дошло до раскида, може само да утиче на оцену њене савесности, али не и на екскулпацију од одговорности за повреду уговорних обавеза из уговора, у односу на који, њена изјава није имала раскидно дејство.⁵²

Једнострана изјава о раскиду, која има раскидно дејство, коме се не противи друга страна, или ако такво дејство буде потврђено у контрадикторном поступку накнадне судске или арбитражне контроле, доводи до престанка уговора. У том случају, дејство раскида уговора наступа од тренутка пријема изјаве о раскиду од друге стране. Права и обавезе страна по основу раскинутог уговора престају, а њихови односи се премештају на режим којим се уређују последица његовог раскида (чл. 81-84. БК).

За случај да страна којој је упућена изјава о раскиду, сматра да изјава нема раскидно дејство у односу на уговор, она има право да поднесе тужбу суду или арбитражи у циљу правне заштите својих права, због повреде пуноважно закљученог уговора.

Бечка конвенција, дакле, поред гарантовања права на једнострани раскид уговора, обавезује страну, која је једностраном изјавом раскинула уговор, да сноси ризик и одговорност у поступку накнадне судске или арбитражне контроле своје радикалне и самосталне одлуке да изјави раскид уговора. Такав покушај је, у низу случајева у пракси, у односу на страну која га је изјавила, услед повреде уговора, довео до настанка обавезе у виду надокнаде штете, трошкова и других последица, које је услед тога претрпела друга, уговору верна страна.

Закон о облигационим односима Србије који је донет пре Бечке конвенције, 1978. године, има потпуно уједначене критеријуме са Конвенцијом у вези са правним режимом коме се подвргава оцена једностране вансудске изјаве о раскиду уговора о испоруци робе. Упркос томе, постоје тешко разумљиви ставови и неуједначеност судске праксе, у појединим споровима ове врсте на нивоу нижестепених судова, упркос јасним и законитим ставовима Врховног касационог суда Републике Србије. Наиме, у неким споровима за чије решавање су се огласили надлежним општински и апелациони судови у Србији, усталила се пракса да се без било ког вида накнадне судске контроле, признаје директно дејство обавештењу о раскиду хиљаде уговора које је једна моћна транснационална компанија (ТНК) закључила о сукцесивним испорукама робе са више

⁵² О правним последицама једностране изјаве воље о раскиду уговора видети детаљније: К. Dolović, *“Pravne posledice izjave volje usmerene na raskid ugovora zbog neizvršenja”*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Univerziteta u Beogradu, 2014; Uticaj svesnosti poverioca na posledice neosnovanih raskida ugovora, „Anali“ Vol. 65, br. 2 (2017) <http://ojs.ius.bg.ac.rs/index.php/anali/article/view/74/250>

стотина домаћих лица у Србији. Све изјаве упућене тим лицима о раскиду се међусобно разликују једино утолико што у самом тексту типске изјаве садрже различита имена са различитим адресама. Изјава гласи: „Имајући у виду чињеницу да сте пред Општинским судом у Н..., по нашем мишљењу неосновано, покренули поступак за накнаду штете против АД овим писмом Вас обавештавамо да је наша пословна сарадња завршена, па из тих разлога можете сматрати да су сви уговори које смо до сада са Вама закључили, раскинути, са свим последицама, сходно одредбама ЗОО.“

Упркос недвосмисленом појединачном противљењу на стотине прималаца цитиране раскидне изјаве, саопштеном у судским поднесцима, којима су изнели аргументе и доказе да оваква изјава не садржи ни један ваљани раскидни разлог са раскидним дејством, оваквој једностраној вансудској изјави ТНК, нижестепени судови су признали директно раскидно дејство. Само из једностране изјаве судови закључују да су «сви уговори» заиста и раскинути, са сваким од уговарача.⁵³ Притом, ни један једини уговор, није означен, нити идентификован. То даје основа закључку да цитирана изјава по својој правној природи нема обележја обавештења о раскиду, већ представља једностранни моментални отказ «свих уговора» са свим уговорним странама, који су били верни својим обавезама.⁵⁴

Терет доказивања постојања услова за једностранни раскид уговора, сагласно БК, лежи на страни која је изјаву о томе упутила другој уговорној страни. Претпоставка је да подносилац изјаве о раскиду, располаже потпунијим информацијама о природи повреде уговора од стране дужника.⁵⁵ Поред тога, када изјавилац тврди да је дошло до битне повреде уговора, има обавезу да то и поткрепи одговарајућим доказима.

Уз услове које једностранна изјава о раскиду мора да испуни, БК инсистира и на поштовању института разумног рока. Тако, у члановима 49(2) и 64(2), Конвенција предвиђа обавезу стране, која раскида уговор, да о раскиду обавести другу уговорну страну у разумном року, рачунато од дана настанка предвиђених услова за раскид. Тако, на пример, арбитражна пракса стоји на

⁵³ У конкретним истоветним случајевима примаоци раскидне изјаве се изричито противе да је обавештење о раскиду „свих уговора“ у тренутку његовог пријема садржало раскидни разлог са раскидним дејством. У таквој ситуацији судови су били дужни да као прејудичијелно питање неизоставно спроведу судску контролу. Она је у конкретном случају у потпуности изостала. Услед тога мноштво спорова траје близу две деценије, искључиво на штету бројним уговорима верним странама. Признајући директно дејство вансудској изјави једне уговорне стране у судском поступку, супротно ставовима ВКС, нижестепени судови су суштински доделили страни, која је изјавила раскид, судије у сопственој ствари.

⁵⁴ Отказ је неспорно право и безусловни израз аутономије воље једне стране да изађе из уговора. Нико никога на силу, у буквалном смислу речи, не може натерати да остане везан уговором. За разлику од раскида уговора, за отказ није неопходно наводити било које разлоге. Цена даваоца једностраног отказа, је његова обавеза да сноси све последице које једностранним отказом настану, како у његовој, тако и у имовинској маси супротне стране.

⁵⁵ C. Liu, *The Concept of Fundamental Breach: Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles and PECL and Case Law*, 2nd ed.: Case Annotated Update, May 2005, <http://www.cisg.law.pace.edu>. А. Г. Карапетов, *Основные тенденции правового регулирования расторжения нарушенного договора в зарубежном и российском гражданском праве*, Москва, 2011, стр. 266.

становишту да се изјава о раскиду, дата након неколико месеци од настанка услова за раскид уговора, очигледно не уклапа у критеријуме поштовања разумног рока.⁵⁶

Дешава се у пракси да се уговорна страна обрати суду или арбитражи тужбом за раскид уговора, упркос чињеници што БК предвиђа поступак раскида на основу једностране изјаве воље једне уговорне стране. Уколико је једна уговорна страна изјавила раскид, а изјава, која испуњава све услове предвиђене Конвенцијом, је достављена другој уговорној страни, како смо већ нагласили, уговор се сматра раскинутим моментом обавештења о раскиду. У том случају подизање тужбе од стране изјавиоца је сувишно. Арбитража неће усвојити тужбени захтев, будући да је уговор већ раније раскинут, једностраном изјавом у вансудском поступку.

Уговорна страна, која је примила изјаву о раскиду, има активну процесну легитимацију за подношење тужбе суду или арбитражи, уколико сматра да таква изјава не испуњава услове предвиђене Конвенцијом, те да услед тога и није дошло до раскида, већ да је реч о битној повреди уговора коју чини страна, која је изјавила раскид.

За случај поднете тужбе суду или арбитражи једне стране са захтевом за раскид уговора, без њеног претходног слања једностране вансудске изјаве о раскиду другој уговорној страни, правоутврђавна одлука да ли је конкретни уговор раскинут, или остаје и даље пуноважан, производи правно дејство од момента ступања на снагу судске или арбитражне одлуке.

Раскид уговора, било у вансудском или судском поступку, преноси односе страна у **други правни режим**, који се тиче последица раскида уговора (чл. 81 - 84 БК о надокнади штете),⁵⁷ чија анализа изостаје из овог рада, због његовог ограниченог обима.

4. Закључак

Раскид уговора о међународној продаји робе и његове последице у правном режиму БК, су сложено питање како за саме уговорне стране, тако и за судове и арбитраже широм света. Анализа у овом раду је имала за циљ да укаже само на поједина питања из ове важне области међународног трговинског промета. Поред материјално-правног режима вансудског раскида уговора, за судску и арбитражну праксу су посебно значајна питања у вези са поступком раскида у коме важну улогу имају саме странке, а по потреби, судови и арбитраже.

Вансудска изјава воље једне стране да раскида уговор може, али не мора да има раскидно дејство у односу на пуноважно закључени уговор о продаји, односно испоруци робе. Претпоставка пуноважног правног дејства једностране вансудске изјаве о раскиду уговора у режиму БК, као и у

⁵⁶ Видети: Предмет № 84, Oberlandesgericht Frankfurt, Немачка, (2 месеца је сувише касно); Предмет № 83/1994, (Oberlandesgericht München, Немачка, (4 месеца: сувише касно); Предмет № 124/1995, Bundesgerichtshof, Немачка - обавештење, упућено после 5 месеци: сувише касно; Предмет № 6/1991, Landgericht Frankfurt a.M., Немачка - 1 дан: на време), и т. д.

⁵⁷ Schlechtriem P. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). 1998. p. 187.

решењима бројних националних извора права, Закона о облигационим односима Србије, подразумева низ услова које таква изјава мора испунити. Сprovedена анализа показује да једнострано изјављена воља о раскиду уговора може бити: а) основана, или б) неоснована.

Основана је ако је заснована на раскидним разлозима и ако се са тим разлозима сагласи страна која је такву изјаву примила (теорија пријема).

Питање да ли је уговор по изјави једне од уговорних страна раскинут и да ли је било основа за његов раскид, судови би требало да решавају увек као прејудицијално питање у циљу решавања правних последица евентуалног раскида уговора, односно ако изјава нема раскидно дејство у циљу одлуке о последицама битне повреде уговора услед изјаве о раскиду једне стране, која нема раскидно дејство.

У систему једностраног раскида уговора, који БК нормира, изјава о раскиду би требало да буде подвргнута двоструком тесту контроле: целисходно је да најпре изјавилац, сагласно начелу савесности и поштења, спроведе претходну контролу, да испита да ли је његов раскидни разлог заснован на закону и пуноважно закљученим уговором са другом страном. Неоснована једнострана раскидна изјава, која не садржи ваљани раскидни разлог, који сагласно нормама БК нема раскидно дејство, не може довести до раскида уговора, због чега је њена стварна последица повреда уговора, за коју је одговорна уговорна страна чију је изјаву примила друга уговорна страна.

Судови и арбитраже су дужне да, сагласно усвојеној теорији пријема, цене услове у погледу форме, садржине и свих других услова у вези са изјавом једне стране о раскиду уговора из чл. 26. БК, према њеном стању у тренутку пријема од друге уговорне стране, односно примаоца.

Prof. dr Aleksandar Ćirić
Department of Law and Department of Economic Sciences
State University in Novi Pazar⁵⁸

ON THE AVOIDANCE OF THE CONTRACT ON THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS IN THE REGIME OF VIENNA CONVENTION

Abstract: Liability for non-fulfillment or improper fulfillment of contractual obligations is a central problem of every contractual relationship, not excluding the contract for the international sale of goods. The subject of the presentation and the central question in this paper are exhausted by considerations of certain issues of key importance for avoidance in case of breach of obligations from the contract for the international sale of goods in the legal regime of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna Convention, 1980). Special attention is paid to the analysis of the significance of the fundamental

⁵⁸ Formerly full Professor at the Faculty of Law, University of Nis, aciric@prafak.ni.ac.rs

breach, the unilateral out-of-court declaration of avoidance and its subsequent judicial control, as well as the procedures and effects of contract avoidance.

Key words: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna Convention 1980); Contract on the international sale of goods; Fundamental breach of contract; Statement on out-of-court avoidance: Seller's right to avoidance the contract; The buyer's right to avoidance the contract; Contract avoidance procedure; Effects of avoidance.